

Vasile Pavel

**TERMENI PENTRU FIERĂRIA MEȘTEȘUGĂREASCĂ ȘI TÂMPLĂRIE
ÎN GRAIURILE MOLDOVENEȘTI DIN ZONA DE NORD
(PE BAZA ALRR.BAS.)**

Într-un studiu anterior am remarcat că opțiunea noastră pentru proiectul graiurilor moldovenești de nord, insuficient studiate, și punerea lui în practică se conturează în urma interesului manifestat pentru zona dialectală „fărămițată” (în speță, Bucovina), consecință a evoluției condiționate de situația social-istorică în zonă, de migrațiile spre această regiune, de influența mediului aloglot, a raporturilor dintre elementele arhaice și inovații, a trăsăturilor care le oferă graiurilor de nord individualitate și care – toate acestea – justifică deci cercetarea lor sub multiple aspecte [1, p. 418-428].

1. Termenii privind meseriile: *fierăria*, *tâmplăria*, *dulgheria* (subiectul compartimentului de față), cuprinși în hărțile ALRR.Bas., vol. I 1993 [2, h. 1-102], inclusiv termenii referitori la sferele semantice *agricultura* [3, h. 834-1035], *cânepa și prelucrarea ei (jesutul, în general)*, *viticultura*, *apicultura*, *oieritul* [4, h. 103-235] țin de „terminologia specială” (după precizarea făcută de E. Petrovici și B. Cazacu) [5, p. 1-4].

1.1. Pentru domeniul terminologic al fierăriei și tâmplăriei dispunem de răspunsurile primite (de la subiecții anchetați direct pe teren) la 102 întrebări, puse în peste 230 de sate din rețeaua de puncte cartografice ale *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. I de V. Pavel [2]. Anchetele în spațiul de est și nord de Prut s-au desfășurat în perioada de timp 1957-1965.

1.2. Pe de altă parte, informații prețioase despre termenii privind fierăria atestați în Moldova din dreapta Prutului și în sudul Bucovinei desprindem din *Glosarul Terminologia fierăriei în mediul rural din Moldova și Bucovina* de Ion A. Florea. La alcătuirea acestui Glosar autorul s-a folosit de răspunsurile atestate în timpul anchetei prin corespondență, realizată între anii 1969 și 1972 pe baza unui chestionar de 107 întrebări, difuzat în 416 sate. Răspunsurile primite, precizează autorul, sunt „destul de diferite calitativ”, însă ulterior multe lucruri cu privire la terminologia fierăriei au fost completate prin „ancheta directă” (pe teren), făcută între anii 1971 și 1979 pe baza aceluiași chestionar, într-un număr de 35 de localități [6, p. 1].

1.3. În ceea ce privește interpretarea materialului faptic, facem referință aici la unele articole și studii semnate de către dialectologul chișinăuian, profesorul Vitalie Sorbală (1926-1979), pe care le-am inclus în volumul îngrijit de noi *Studii de dialectologie și geografie lingvistică* [7, p. 36-72, 147-150, 169-175].

Materialul analizat de către dialectologul de teren V. Sorbală (fără preocuparea specială pentru graiurile de nord) se întemeiază în mare parte pe microsistemele

terminologice raportate în special la varietățile de obiecte „înrudite” (fierăstraie, ciocane și maiuri, dălți, clește, mânere, care presupun asocierea unui semn de limbă cu alte semne (cuvinte) ce derivă din asocierile privind lucrurile.

Va fi suficient să amintim aici că, în studiul *Unele probleme teoretice ale Atlasului lingvistic moldovenesc*, R. G. Piotrovski, unul dintre fondatorii ALM, susținea că obiectivele pe care și le-a propus acest atlas regional sunt sugerate, în multe privințe, de analiza hărților *Atlasului lingvistic român*, atlas național (general). Detalierea constă în introducerea în *Chestionarul ALM* a multor întrebări legate nu numai de precizarea isoglozelor și ariilor multor fenomene, dar și de problematica „istorico-comparativă și cea structurală”. Pentru domeniul vocabularului se urmărea astfel identificarea numeroaselor „microstructuri lexico-semantice”, specifice pentru multe graiuri, definirea dinamicii lor în evoluție diacronică și spațială [8, p. 677-686], precum și tratarea în perioada postanchetare a vocabularului din punct de vedere al organizării sistemice, pe baza microsistemelor lexicale, ceea ce au și realizat, în parte prin studiile lor, V. Sorbală, V. Pavel, V. Corcimari [9, p. 319-331]. Reperul de bază în cercetarea evoluției microsistemelor lexicale în timp și în spațiu îl constituie în bună măsură fenomenul asociației de idei și transferul de termeni de la o realie la alta, procese care pot fi relevate în temeiul citirii corelate a hărților lexicale și a scoaterii în evidență a corelației între sistemul referențial (lucruri) și cuvinte.

2. Cele mai multe unități lexicale din sfera semantică a fierăriei și tâmplăriei sunt cuvinte la periferia limbii, neacceptate de româna literară. Dar există o serie de vocabule din categoria de termeni vechi, cunoscuți nu numai de graiurile moldovenești de nord, ci și în alte arii extinse ale spațiului glotic românesc, inclusiv în limba literară. Exemplificăm în continuare această teză prin unii termeni moșteniți din latină sau împrumutați din limbile vechea slavă, bulgară, sârbo-croată, maghiară, germană, turcă.

2.1. Termenul *mai*, spre exemplu, face parte din microsistemul „ciocane și maiuri”, reprezentat în ALRR.Bas., vol. I prin hărțile nr. 20 „Baros”, nr. 21 „Ciocan de bătut cuie”, nr. 23 „Ciocan mare de fier”, nr. 24 „Ciocan mic de lemn de îndreptat tabla”, nr. 25 „Ciocan mare de lemn”, nr. 26 „Mai de despicat butuci”, nr. 27 „Mai de lemn pentru bătătorit pământul” ș.a. Pe parcursul secolelor a avut loc o regrupare semantică în interiorul microsistemului examinat.

În limba română și în graiurile teritoriale românești termenul *mai* (< lat. *malleus* „ciocan, mai”) s-a conservat de regulă pentru denumirea uneltelor de lemn în formă de ciocan, care servesc la bătut, îndesat, nivelat [2, h.24-29].

Din lat. *malleus* provin și termenii din limbile romanice occidentale (cf. fr. *mail*, ital. *maglio*, span. *mallo*, catal. *maly*, port. *malho*, prov. *malh*), care, într-o perioadă mai veche, denumeau orice unealtă în formă de ciocan, mare sau mic, de lemn sau de fier, inclusiv unealta de îndesat pământul (maiul). În limbile romanice occidentale pentru ciocanele de fier de dimensiuni mici regăsim și termeni mai noi, derivați din lat. *martulus*: port. *martelo*, it. *martello*, sp. *martillo*, fr. *marteau*. În limba română *mai* a fost respins cu desăvârșire de la uneltele de fier de dimensiuni mici, fiind înlocuit prin *ciocan*, termen

de origine veche slavă [7. p. 37-41], iar în graiurile moldovenești de pe ambele maluri ale cursului de mijloc și de jos al Nistrului – de termenul *clăpaci*, de asemenea de proveniență veche slavă [2, h. 21, 22]. În româna literară și în unele graiuri dacoromâne pentru denumirea ciocanelor mari de fier e atestat termenul *baros* (< țig. *baros* < grec. *varos*). În graiurile moldovenești de la est de Prut pentru maiul de îndesat pământul s-a răspândit pe larg regionalismul *tramboucă* (< ucr., rus. *trambovka*) [2, h. 20-27].

2.2. Din categoria denumirilor vechi, cunoscute în arii extinse ale dialectului dacoromân, fac parte și următorii termeni: *fierar* (< lat. *ferrarius*), *vatră* (cf. alb. *vatre*), cuvânt polisemantic, având și sensul de „loc în fierărie pe care se află jăraticul”, *mănunchi* (< lat. *manuclus*), *nicovală* (< v. sl. *nakovalo*), *a căli* (< v. sl. *kaliti*), *daltă* (< v. sl. *dlato*), *clește* (< v. sl. *clešta*), *topor* (< v. sl. *toporu*), *scoabă* (< bg., scr. *skoba*), *priboi* (< scr. *priboj*), *sfredel* (< bg. *svredel*), *bardă* (< mag. *bard*), *ilău* (< magh. *ulo*), *rașpă*, *rașpel* (< germ. *Raspel*), *caia* (< tc. *kayar* „potcoavă cu colți”).

2.3. În zona de nord-vest a Basarabiei și îndeosebi în Bucovina termenii menționați mai sus coexistă în proporții variabile, în diverse sate, cu numeroase elemente lexicale de origini diferite și, de regulă, neintrate în limba română literară. De pildă, *fierar* este înlocuit în multe sate de *covali*, *fierărie* – de *covălie* sau *cuzniță*, *priboi* – de *dorn*, *șurubelniță* – de *atviortcă*, *ciocan* (mare de fier) – de *baros*, *mai* – de *tramboucă*, *a bate* (pământul, a-l bătători cu maiul) – de *a trambui*, *mai* (pentru rufe) – cu *pranic*, *clește* (de bucătărie) – de *vătrar* sau *cârjă*, *clește* (de scos piroane) – de *țonc*, *ferestrău* (de grădinărie) – de *spitzeghen* sau *granzic* etc.

2.4. Graiurile bucovinene creează impresia unei zone dialectale fărâmițate, cu aspectul unui „mozaic” dialectal, după cum constata acum mai bine de un secol Gustav Weigand. În acest areal glotic mai puțin unitar atestăm, în diverse puncte cartografice, câte trei, patru și mai multe heteronime („sinonime geografice”) pentru desemnarea aceluiași obiect.

În acest sens, pentru regiunea Cernăuți pot fi consemnate multiple varietăți lexicale precum urmează: *vatră* (pct. 5, 6, 8, 10-13, 15-19, 23), *jignă* (pct. 14, 20, 22), *cupțor* (pct. 7, 9) „vatra fierăriei” [2, h. 3], *ilău* (pct. 5, 6, 10, 13, 15-17, 22, 23), *nicovală* (pct. 8, 12, 14, 18), *covadlă* (pct. 9, 19), *ilău*, *nicovală* (pct. 7, 11, 20), *ilău*, *covaldă* (pct. 21) „nicovală” [2, h. 5], *vârstat*, *vârstat* (pct. 5, 7, 8, 10, 13, 15), *cobălă* (pct. 11, 14, 18, 19), *rahșto* (pct. 9), capră (pct. 22) „strung de tras obezile” [2, h. 11]; *clește* (pct. 6, 7, 9, 11, 14-16, 18, 19, 21, 22), *clompă* (pct. 13), *clompă*, *sprijin* (pct. 10), *cârlig* (pct. 20), *clește*, *cârlig* (pct. 17), *broască* (pct. 12), *căluț* (pct. 8) „clește de rufe” [2, h. 31].

Vom reține însă că în multe cazuri nordul Bucovinei, fostul ținut Herța și vestul fostului județ Hotin (astăzi părți componente ale regiunii Cernăuți, Ucraina) conturează arii compacte și unitare cu Basarabia și Transnistria, pentru desemnarea multor obiecte din domeniul cercetat. Cf.: *cherner* (< germ. *Körner*) „punctator de făcut semne pe fier” este atestat în majoritatea graiurilor din rețeaua ALRR.Bas. I [2, h. 14]. În regiunea Cernăuți, în afară de *cherner*, mai apar doar în puncte cartografice singulare termenii *halhamer* (pct. 15), *dorn* (pct. 16) și *putricailă* (pct. 21). Arii unitare pentru graiurile de la est

și nord de Prut formează de asemenea termenii *mai* (de despicat butuci), *clește* (de fierărire), *tejghea*, *topor* (în unele graiuri *topor* aflându-se în concurență cu *secure* sau *toaipă*), *coadă* (de topor), *muchie* (de topor), *pană*, *daltă* (lată), *gealău*, *a gealui*, *dinte*, *dinți* (la fereastră), *spițelnic*, *burghiu* ș.a.

3. În graiurile moldovenești de nord sunt atestate elemente lexicale, de origini diferite, care individualizează vorbirea dialectală din regiune. Atare elemente de vocabular, dintr-o zonă sau alta, se situează după cum se știe, la nivelul vocabularului periferic, fără să afecteze fondul principal lexical, comun dialectului dacoromân.

Completăm în continuare informațiile de mai sus cu o serie de termeni cuprinși, în principal, în hărțile ALRR.Bas. I, care scot în evidență unele trăsături specifice ale graiurilor din zona de nord, în special ale celor din Bucovina, cuvinte care imprimă graiurilor din zona cercetată o anumită coloratură.

Covali „fierar” < ucr. *koval’*, care l-a înlocuit pe *fierar*, cuvânt moștenit din limba latină, în majoritatea localităților din județul Suceava și Botoșani [6, p.160] și în regiunea Cernăuți (ALRR.Bas. I, 1993, h.1), termenul *covali* regăsindu-se, mai rar, și în nordul Basarabiei, zonă în care *fierar* este strămtorat de împrumutul recent *cuzneț* (< rus. *kuzneț*).

Covălie „fierărie” (< *covali* + suf. *-ie*), format pe teren românesc în aria de răspândire a termenului *covali* [2, h. 2; 6, p.161].

A șvaițui vb. IV „a suda”, notat în nordul Bucovinei (pct. 5-8, 10, 12, 15, 16); cu același sens: *a da șvaiț* (pct. 9), *a nădi* vb. IV (< *nadă*), *a nădi*, *a șvaițui* (pct. 17), *a innădi* (< *în* + *nadă*) (pct. 13), *a fierbe* vb. III, calc semantic după rus. *varit’* „a suda” (pct. 19-23) din regiunea Cernăuți, cu o răspândire largă în celelalte localități din rețeaua ALRR Bas. [2, h. 7].

Dorn „priboi” < germ. *Dorn* (pct. 5, 8, 15), *dorn*, *priboi* (pct.6), *pereboi* (< *priboi*), *dorn* (pct.12, 17), *hutdorn*, *priboinic* (pct. 7) [2, h. 13]. Termenul *dorn* este înregistrat în numeroase localități din dreapta Prutului, acceptat ca termen tehnic literar [6, p. 197-199].

Șaitău „menghină” < magh. *sajto* [6, p.155], înregistrat în pct. 7, 10 din nordul Bucovinei și în pct. 4 din Maramureșul de la nord de Tisa (regiunea Transcarpatia, Ucraina), zonă unde este notată și forma trunchiată *șot* (localitățile Slatina și Biserica Albă), derivată din magh. *sajto*. Pentru desemnarea menghinei în comuna Voloca din nordul Bucovinei (pct. 11) a fost atestat termenul metaforic *urs* [2, h. 15].

Șnaideză „filieră” < germ. *Scheideeisem* este semnalat în cele mai multe sate anchetate din regiunea Cernăuți și în pct. cartografice 24-30, 32, 33, 35, 38, 61, 63 din nord-vestul Republicii Moldova [2, h. 16].

Ghivent (termen literar) < germ. *Gevinde*, *gvint*, *cvint*, *ghivint* (variante fonetice dialectale) formează o arie compactă în regiunea Cernăuți. În celelalte graiuri cuprinse în rețeaua de pct. cartografice din ALRR.Bas sunt înregistrați termenii *rezbă* (<rus. *rez’ba*), *narez* (< rus. *narez*) și variantele lexicale *vint*, *vent*, care au rezultat, probabil, în urma unei confuzii între *ghivent*, *ghivint* și *vint* (< rus. *vint* „șurub”) [2, h. 17].

Șurubelniță „unealtă care servește la înșurubarea și deșurubarea șuruburilor” din *șurub* + suf. *-elniță*, având o întrebuintare largă în nordul Bucovinei [2, h. 18].

Maglă „unealtă de lemn sau aluminiu, cu mici praguri, pe care se spală rufe” (pct. 6, 10, 18, 20), de origine necunoscută, *maglâneată* (pct. 9, 17), *maglineț* (pct. 13), *mangalău* (pct. 16), forme derivate din termenul *maglă* [2, h. 30].

Vătrar „clește de bucătărie” < *vatră* + suf. *-ar* (pct. 11, 13, 15, 19, 21, 22, 23 din nordul Bucovinei, pct. 32, 40, 41, 43, 53, 54 din nord-vestul Basarabiei), *vătrai*. Cf. scr. *vătralj*, bg. *vatral* (SDELM 1978, p. 82) [2, h. 32].

Cuțitoaie „unealtă de oțel având o lamă plată sau curbată, prevăzută cu două mânere la capete, folosită de lemnar pentru răzuit” < *cuțit* + suf. *-oaie*. Acest termen formează o arie compactă în nordul Bucovinei și în nord-vestul Basarabiei, limita de sud conturându-se pe linia Ungheni, Sângerei, Soroca, același derivat fiind cunoscut și grupului de graiuri din sud-vestul Basarabiei [2, h. 36].

Obțenchi, *opținchi* „clește de cizmărie” (pct. 21, 38, 232) (h. 33), *opținci*, *opțanchi* (pct. 23, 29, 32, 39, 89, 102), *opțancuri* (pct. 8), *obséguri* (pct. 11) „clește de lemnărie” < ucr. *obțenchi*, care la rândul său provine din germ. *Ab* + *Zange* [7, p. 64]. Vom reține că și în satul ucrainean Danu, r-nul Glodeni (pct. 49) pentru desemnarea cleștilor de lemnărie s-a atestat termenul *opțenchi*.

Țonc „clește de lemnărie” < germ. *Zange* (în regiunea Cernăuți, pct. 5, 14, 17, 18); *țonc*, *țoncă*, *țoncă*, *țong*, *țoncle*; *țonance* pl. – într-o serie de localități din sudul Bucovinei [2, h. 35; 6, p. 533]. În toată partea de nord-vest a Basarabiei, în unele localități din nordul Bucovinei și în Transnistria această unealtă este cunoscută cu termenul de o circulație largă în dialectul dacoromân *clește* (< v. sl. *klešta*), iar în centrul și sudul Basarabiei – cu termenul *cherpedin* (< tc. *kerpedin*, *kerpeten*).

Cui „cuișor de lemn”, utilizat de regulă de către cizmar < lat. *cuneus*, frecvent în regiunea Cernăuți (pct. 5, 7-9, 11-21, 23), în Maramureșul din nordul Tisei (pct. 1, 3, 4) și în sud-vestul Basarabiei; *cuiuț* < *cui* + suf. *-uț* (pct. 2, 6, 10) [2, h. 51].

Ureche „muchia toporului cu partea de oțel scobită” < lat. *oricla*, în pct. 9, 22 [2, h. 58]; *barbă* < lat. *barba* în pct. 12, *bărbie* < *barbă* + suf. *-ie*, în pct. 13, 14, 18-20, 27, ambii termeni folosiți cu sensul de „partea lată de metal a toporului”.

La baza evoluției semantice a acestor lexeme se află transferul de termeni de la un obiect la altul, în baza asocierii între referenții respectivi.

Secure „topor” < lat. *securis* (comp. it. *scure*, sp. *segur*) este înregistrat în localități dispersate din diferite zone geografice (în Bucovina, pct. 6, 10, în nordul Tisei, pct. 1-4, în unele localități din Basarabia, pct. 186, 199, 223, în Transnistria, pct. 80, 99, 135, 142, 149, 150, 157, și în regiunea Chirovograd, Ucraina, pct. 232, 234), dovadă că termenul moștenit a avut o răspândire cu mult mai mare în trecut, fiind strămtorat pe parcursul secolelor de împrumutul vechi slav *topor*. În unele localități sunt utilizate ca sinonime ambele unități lexicale.

Rubânc (cu variantele fonetice *roubânc*, *raubânoc*, *ropânt*, *rópant*) „geală lung cu care se execută netezirea scândurii prin aşchiere” (< rus. *rubanok*) este atestat în anchetele pe teren în regiunile Cernăuți și Transcarpatică, Ucraina (pct. 2, 3, 6, 10, 14, 17, 18, 20). În majoritatea graiurilor moldovenești de la est de Prut și Nistru pentru denumirea aceluiași instrument este întrebuițat termenul *fugan* (cu variantele *fuganoc*, *fugant* etc.) < rus. *fuganok* [2, h. 67]. Pentru nordul Bucovinei mai sunt specifice pentru denumirea aceluiași instrument și termenii *fughóbil* (pct. 12), *láucă* (pct. 5, 8, 9, 11, 13, 15), *buhai* (pct. 21, 22) [2, h. 67].

Plátbanc „figareie (geală cu daltă lată, care servește la scobirea în pervazuri și galerii (de perdele) a unor șanțulețe)” < germ. *Platbanc*, înregistrat în unele localități din regiunile Cernăuți (pct. 6, 16, 20) și Transcarpatia (pct. 2), în nord-vestul și sud-vestul Republicii Moldova (pct. 40, 68, 203, 206, 212, 223) [2, h. 69]. Cf. și heteronimele notate în nordul Bucovinei: *chingar* (pct. 11), *ștab* (pct. 16), *lambuitor* (pct. 14), *ghezumț* (pct. 16).

Riglitar (*riglitor*) „figareie” (vezi supra) < *riglat* (< ngr. *rihla*) + suf. *-ar* (*-or*) (pct. 5, 15, 18 din regiunea Cernăuți); *riglar* < *riglă* + suf. *-ar* (pct. 11). Comp.: geală de *riglit*, cu același sens (pct. 10, de asemenea, în nordul Bucovinei) [2, h. 69].

Gealău de fuguit „figareie” (vezi supra). Comp.: *a fugui* (cf. germ. *fügen*) „a îndrepta muchiile unei piese de lemn prin rindelurile” (DEX, p. 402), semnalat în pct. 7 din nordul Bucovinei. Cu același sens: *gealău de închistrat* (pct. 17), *închistritor* < *a închistra* „a împodobi scândura cu linii scobite, făcute cu gealăul” + suf. *-or* (pct. 19) [2, h. 69].

Falț „geală de scobit falțuri” < germ. *Falz*, înregistrat în grupul de graiuri moldovenești de nord-vest. Pentru desemnarea aceluiași instrument: *felțar* < *falț* + suf. *-ar* (pct. 4, 31, 35, 61, 62, 64), *felțuitor* < *felțui* + suf. *-tor* (pct. 19). Cf.: *gealău de felț* (pct. 30) [2, h. 70].

Floare „falț”, în pct. 18; cu același sens *falțuitoră*, în pct. 2, 17; *riglă* în pct. 21; *șar*, în pct. 14 [2, h. 72].

Chithobel „geală de făcut falțuri” < germ. *Kitthobel*, în pct. 8 [2, h. 70].

Vinclu „echer” < germ. *Winkel* este înregistrat în graiurile moldovenești de nord și în cele maramureșene: *vincăl* (pct. 1, 3), *vincli* (pct. 2, 5, 8, 10, 13, 15, 17), *vinclăr* (pct. 4), *vinchel* (pct. 7, 12), *vinkil'* (pct. 9, 21, 33), *vinkil* (pct. 11, 18), 20, *vinclu* (pct. 16, 44) (h. 87), termenul fiind cunoscut și în sudul Bucovinei [6, p. 543-545].

Ferăstrău „unealtă formată dintr-o lamă de oțel (cu dinți ascuțiți), folosită pentru tăiatul lemnului, fierului sau curățitul pomilor”, este termenul literar, având la origine magh. *fürsez* „ferestrău” + suf. *-ău* (fonetic influențat prin contaminare de *ferestră*) [10, p. 475]. ALRR. Bas. I cuprinde cinci hărți lexico-semantice pentru terminologia a cinci tipuri de ferăstraie (vezi *infra*). În forma literară acest termen nu este înregistrat în niciun punct cartografic din rețeaua ALRR. Bas., vol. I. Doar în varianta fonetică *ferestrău*, cea mai apropiată de forma literară, termenul luat în discuție este atestat în localitatea Chilia, situată pe malul Dunării (pct. 204), pentru desemnarea beschiei transversale [2, h. 75] și a beschiei longitudinale [2, h. 76]. *Ferestrău* „ferăstrău mic de grădinărie, cu un singur

mâner” este notat în satul Pogănești, r-nul Hâncești (pct. 161) (h.77). Variantele *ferăstrău*, *ferăstău* etc. sunt cunoscute în unele graiuri muntenești și transilvănene, iar cele apropiate de etimon – *firez*, *firiz*, *ferez* – sunt în circulație în subdialectele bănățean și crișean [ALRM I s.n., 1965, h. 369, 370].

În regiunea Cernăuți au fost înregistrate câteva variante fonetice ale termenului *ferăstrău* pentru toate tipurile de ferăstrău: *șăristreu* (pct. 5), *șiristrău* (pct. 6), *șeresteu* (pct. 7, 10, 15) „beschie transversală, beschie longitudinală” (h. 75, 76); *seresteu di spinticat* (pct. 8), *herseteu di traćî* (pct. 9), *hiristeu* (pct. 13, 17) „beschie longitudinală” [2, h. 76]; *șeresteu*, *seresteu* (pct. 8), *ćeresteu* (pct. 9, 11), *hiristeu* (pct. 13, 17); *șeresteu mari* (pct. 16), *herstau mari* (pct. 16) „beschie transversală” [2, h. 15]; *șăristeu* (pct. 5), *șeresteu* (pct. 7, 8, 15) „ferăstrău de grădinărie” [2, h. 77]; *șerestău* (pct. 8), *șeresteu de tăiat șer* (pct. 8), *șeresteuș* < *șeresteu* + suf. -aș (pct. 10), *heresteu di tăiet hier* (pct. 12, 13, 19) „ferăstrău de tăiat fier” [h. 78]; *șeresteu di-o mânî* (pct. 5, 7, 8, 15), *herseteu di tâmplării* (pct. 9), *ćeresteu* (pct. 11, 14, 20) „ferăstrău cu ramă” [2, h. 79].

Alți termeni pentru ferăstraie, care individualizează graiurile din regiunea Cernăuți sau sunt caracteristici pentru mai multe localități din zona de nord-vest a graiurilor moldovenești:

Țūgzig „beschie transversală”, probabil de origine germană (pct. 12); cu același sens: *caras* (pct. 20), notat și în pct. 100, 103, 111. A. Scriban, V. Sorbală susțin că denumirea provine „de la peștele *caras* prin aluzie la aripa lui dorsală zbârlită” (7, p. 47).

Trașci (pct. 18, 27, 28, 88), *trać* (pct. 21, 27), *drać* (pct. 26) „beschie longitudinală” (2, h. 76). În variantele *drać* (pct. 2), *draić* termenul este notat și în Maramureșul din nordul Tisei, probabil, de origine est-slavă (Comp. rus. *dracika* „darac”) [2, h. 70].

Șpițzeghe (pct. 13), *șpițzēghen* „ferăstrău de grădinărie”, probabil de origine germană [2, h. 77].

Bomfair „ferăstrău de mână de tăiat metal” < germ. *Bogenfeiler* [6, p. 76], notat cu variantele fonetice: *bomfair* (pct. 5, 18, 155, 179, 195), *bámfail* (pct. 7), *bómfailî* (pct. 9) [2, h.78].

Hultuitor „ferăstrău de grădinărie” < *hultui* vb. IV + suf. -tor (pct. 14) [2, h. 77].

Inimă „chingă ce leagă între ele cele două mânere ale ferăstrăului cu ramă” [pct. 8, 21] este un termen metaforic [2, h. 82].

Răbuș „loc crestat la capătul mânerului de care este legată coarda ferăstrăului cu ramă” reprezintă varianta fonetică a termenului *răboj* (pct. 11, 17, 25, 110) și care și-a extins sensul lexical.

Limbă „piesă care strânge frânghia ferăstrăului cu ramă pentru a întinde pânza de metal”, este o metaforă linguală, notată în puncte cartografice dispersate (pct. 1, 9, 10, 22, 25, 26, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 61, 80, 82, 91, 108, 127). Creații metaforice având același conținut semantic: *aripioară* (pct. 20), *trăgaci* (pct. 16).

4. În concluzie, din cele descrise mai sus reiese că în graiurile moldovenești din zona de nord-vest, îndeosebi în vorbirea dialectală din nordul Bucovinei, pentru

desemnarea aceluiași obiect se constată, în diverse sate, un număr cu mult mai sporit de termeni (cf. *cobălă, vârstac, rahștoc, capră, stanoc, tipar, scăunoaie, scăunoaică, scaun* „strung de tras obezile”) în raport cu graiurile din Basarabia (v. și harta alăturată, nr. 16).

În sfera semantică a fierăriei meșteșugărești și a tâmplăriei se disting numeroși termeni care imprimă graiurilor studiate trăsături individualizatoare. (v. 3).

4.1. Din punctul de vedere al originii unităților de vocabular cercetate, distingem:

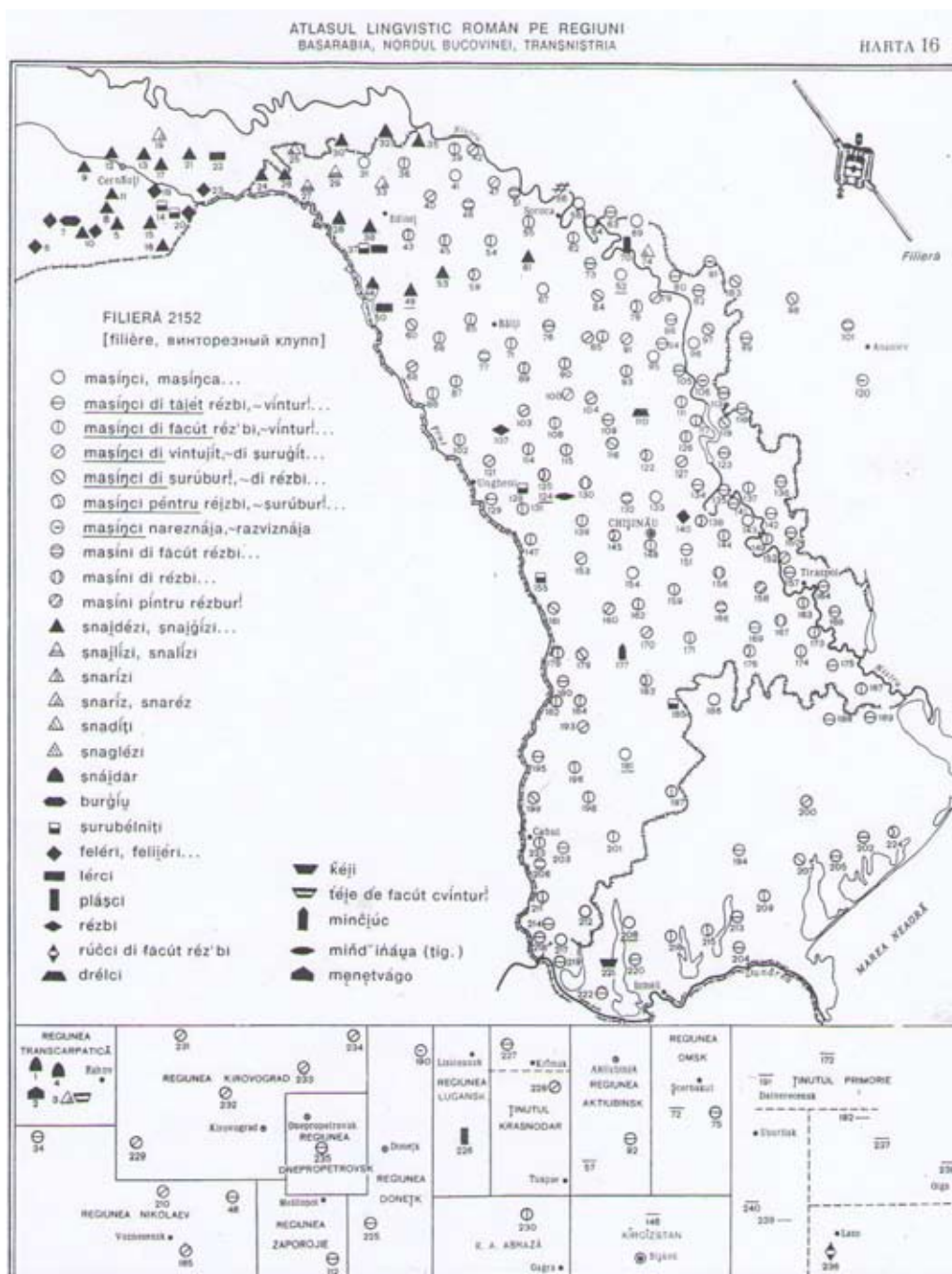
Cuvinte moștenite din latină (*fierar, mai, cui, secure*). Cu sensuri specifice pentru domeniul fierăriei și tâmplăriei asemenea elemente lexicale sunt puține. În schimb, multe lexeme din fondul lexical moștenit au servit, prin evoluție semantică, la denumirea mai multor noțiuni, pentru care lipseau expresiile proprii. Mulți dintre acești termeni sunt la origine metafore: *inimă, limbă, ureche, aripioară, trăgaci, barbă, floare, cuțit, capră, urs*.

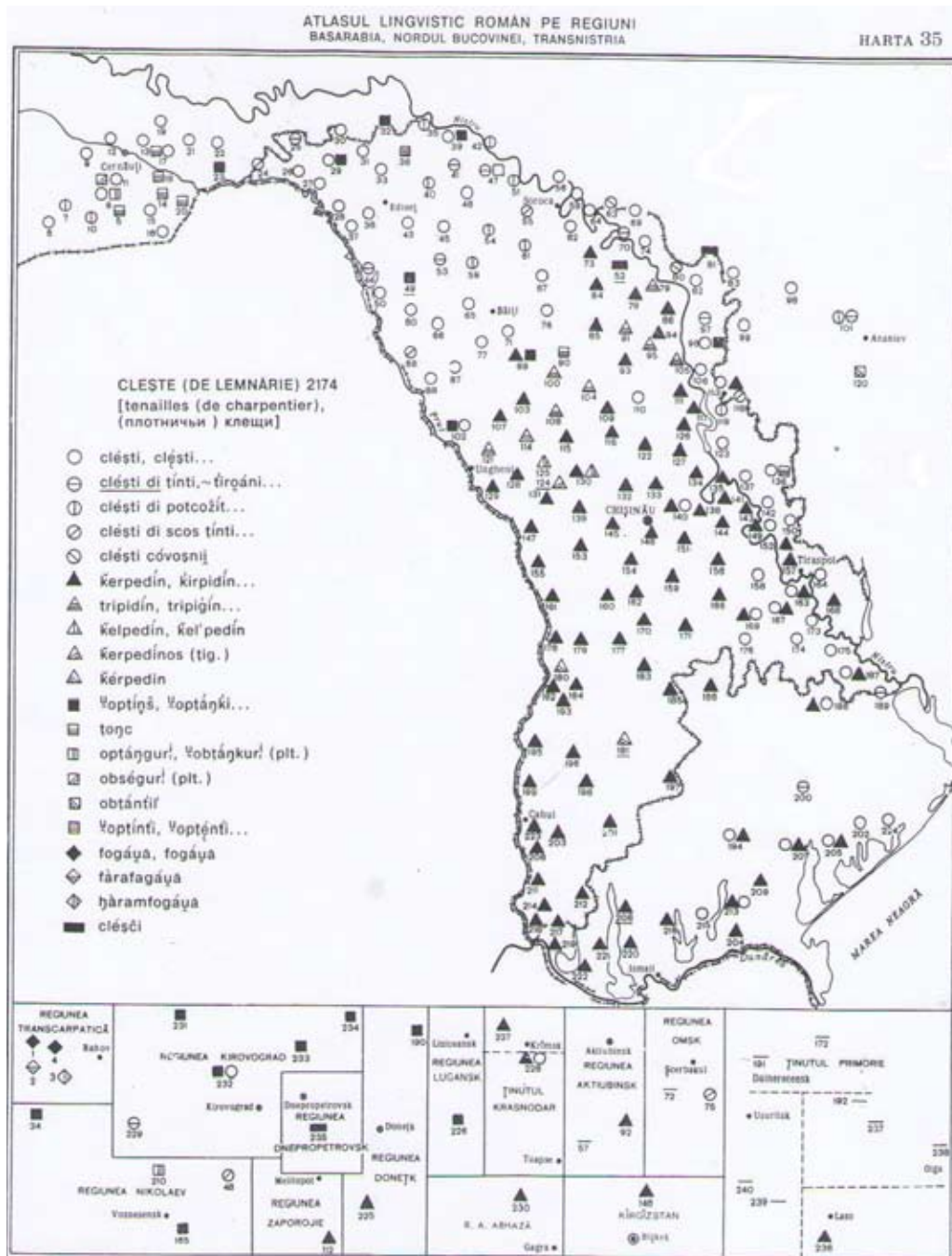
Creații lexicale formate cu mijloace proprii ale limbii române (*șurubelniță, vătrar, cuțitoaie, scăunoaie, închistritor* etc.)

Împrumuturi din limbile vechi slavă (*nicovală, a căli, daltă, clește, topor*), bulgară (*scoabă, sfredel*), maghiară (*bardă, ilău*), turcă (*rindea, caia*), germană (*bomfaier, dorn, falț, platbanc, rașpă sau rașpel, șnaideză, țonc, vinclu*), ucraineană (*covali*), rusă (*rubanc, fugan, cuzniță*), inclusiv elemente lexicale calchiate după cuvinte rusești (*a fierbe* „a suda”), țigănească (*baros*), cele mai multe fiind împrumuturi din limba germană.

4.2. Cât privește repartiția dialectală, particularitățile lexicale (din domeniul cercetat) ale graiurilor din regiunea Cernăuți (zona ce prezintă aspectul deosebit de pronunțat al unui „mozaic” dialectal) se grupează în elemente comune cu graiurile din sudul Bucovinei, fiind prezente deseori și în alte graiuri românești de tip nordic, în special în subdialectele moldovean și maramureșean.

Unele isoglose care delimitează, în aria ALRR.Bas., grupul de graiuri moldovenești de nord-vest de graiurile din centrul și sudul Basarabiei, se conturează la sud pe linia Ungheni, Sângerei, Soroca, precum ar fi *clește* (de tâmplărie) prezent în graiurile de nord-vest, *cherpedin* (< tc. kerpedin) – în graiurile centrale și de sud ale Basarabiei (v. harta alăturată, nr. 35).

Referințe bibliografice

1. Pavel, Vasile. *Situația actuală a graiurilor moldovenești de nord, în Studii de dialectologie, istoria limbii și onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha*. Coordonare: Maria Marin, Daniela Răuțu. București: Editura Academiei Române, 2011, p. 418-428.

2. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. I de Vasile Pavel. Chișinău: Știința, 1993.

3. *Atlasul lingvistic moldovenesc, vol. II, partea II. Lexicul: corpul omenesc* de Vasile Melnic (hărțile 722-833). *Agricultura* de Vasile Pavel (hărțile 834-1035). Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973.

4. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, vol. II de Vasile Pavel. Chișinău: Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”, 1998.

5. Petrovici, E., Cazacu, B. *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român. Precizări preliminare*. București, 1963.

6. Florea, I. A. *Terminologia fierăriei în mediul rural din Moldova și Bucovina*. Glosar. Iași: 1988.

7. Sorbală, V. *Studii de dialectologie și geografie lingvistică*. Volum îngrijit și cuvânt introductiv de Vasile Pavel, Chișinău: SETTRIO, 2006, 205 p.

8. Piotrovski, R. G. *Nekotorâe teoreticeskie voprosî Moldavskogo lingvisticeskogo atlasa, în Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București: Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 677-686.

9. Pavel, Vasile. *Asupra interpretării sema-onomasiologice a microsystemelor lexicale (Pe baza atlaselor lingvistice)*, în *Lucrările Celui de-al XIV-lea Simposion Internațional de Dialectologie*. (Cluj-Napoca, 16-17 septembrie 2010), Cluj-Napoca: Argonaut Scriptor, 2012, p. 319-331.

10. *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Redactat de N. Raevschi și M. Gabinschi. Chișinău: Știința, 1979.

Institutul de Filologie
(Chișinău)